

ESTRATEGIA PER LA PROSPECCIÓ ETNOBOTÀNICA DE VARIETATS ANTIGUES DE PLANTES HORTÍCOLES

Guillem Arribas

Enginyer tècnic agrícola. Prospector i conservador de varietats velles

1. Introducció

Al llarg de la segona meitat d'aquest segle hem vist com les nostres varietats tradicionals de plantes cultivades, entre les que s'inclouen les plantes hortícoles, anaven desapareixent. La nostra herència biològica i cultural s'empobria progressivament. Però encara es possible inventariar, recollir, conservar i també valorar aquest patrimoni vegetal.

Aquest estudi marca unes línies per a realitzar el treball de recerca, tant per a facilitar el treball de camp com per a poder elaborar les dades recollides.

Per a que el treball sigui operatiu els prospectors ha de conèixer tot el conjunt d'informacions que es donen al programa. Encara que ells podran fornir-se d'eines d'enquesta adaptades a cada situació trobada que poden ser tant diverses com les varietats.

El treball de prospecció és previ a la creació d'un programa de salvaguarda

Els treballs de recerca en aquest sentit són pràcticament nuls que conjuntament amb la desaparició d'aquestes varietats li dona un caràcter d'urgència.

No es un programa per a especialistes utilitzant una terminologia complicada, però si per persones motivades i amb coneixements bàsics de botànica i agronomia. També són bàsics un bon coneixement de l'àrea a prospectar, de la gent i les particularitats locals.

2. Consideracions prèvies

L'erosió genètica de les plantes cultivades

L'erosió genètica de les plantes cultivades es defineix com el conjunt de processos que condueixen a l'empobriment progressiu del patrimoni vegetal i per conseqüència a una pèrdua de diversitat.

L'evolució social, econòmica, però sobretot les grans transformacions del sistema de producció agrícola de l'àrea a prospectar, que passa d'una economia local a una economia de mercat de més abat, necessita l'adopció de varietats noves, millorades, amb uns rendiments més importants. El coneixement d'aquests processos així com el context històric i actual, són necessaris per a la recerca de les varietats antigues de plantes hortícoles i han de quedar reflectits a l'estudi de prospecció

Els recursos fitogenètics

Tot vegetal porta en si mateix un conjunt de caràcters originals que podria ser interessant de valorar, tan coneguts com els que encara avui no són coneguts, en funció de les necessitats que poden sorgir.

El que importa es mantenir un capital genètic el més divers possible, suport de base de el millorament de les plantes. I encara que només son una part dels recursos fitogenètics, las varietats tradicionals tenen generalment una gran variabilitat genètica.

La gestió del patrimoni genètic comporta tota una sèrie d'accions que permetran conduir globalment el programa al seu lloc:

- **La prospecció de camp:** té per objectiu el de localitzar el material encara existent. Certament és la fase més important, i es per això que mereix ser desenvolupada.
- **Les recerques documentals i les anàlisis bibliogràfiques,** encara que moltes vegades no donen els resultats desitjats, constitueixen un recolzament que s'ha de tenir en compte. Són un complement indispensable de les enquestes de camp
- **La recollida** constitueix una fase tant delicada com delicada. La gran dificultat resideix en la pràctica del mostreig, es a dir a l'elecció, segons unes normes precises, del que es recull. A vegades ni és possible de fer-ne
- **La conservació.** S'haurà de determinar el model de conservació "in situ", "ex situ", associatiu, particular. Un punt important és el finançament i continuïtat de les experiències conservadores
- **L'avaluació** d'aquestes plantes, portadores a priori de gens dignes d'atenció, haurà de permetre, de conèixer millor les seues caràcters i potencialitats. I a partir d'aquí, la seua eventual valoració indirecte (introducció de certs gens a un programa de selecció) o directe (posar en marxa una producció local a una escala microeconòmica)

De quines plantes hortícoles parlem?

Establir l'estatut de les varietats cultivades que busquem és de vegades difícil. Per tant, es necessari saber be sobre que volem parar atenció. Varietats locals, tradicionals, del país, antigues, domèstiques?

- Local, antiga o tradicional_?

En algunes situacions la distinció entre les nocions de local i vella pot ser poc còmode de fer. Una varietat local es generalment antiga, en el sentit que ella esta implantada des de fa molt de temps en un lloc. I es aquí el primer punt problemàtic, són molt pocs els varietats cultivades locals que es coneix l'origen en el temps, o simplement la data d'introducció en el temps.

A títol d'exemple, les varietats cultivades de patates que semblen, en certes zones muntanyoses, varietats locals molt velles es remunten, per les més velles, a la fi del segle passat.

A mes a mes, un varietat cultivada pot ser antic i no local. És el cas de varietats de plantes hortícoles que la creació es remunta a la segona meitat del segle XIX. S'ha de ser prudent ja que moltes d'elles són presentades com locals o de vegades poden haver estat rebatejades.

La majoria de les varietats han esdevingut locals perquè elles han estat adoptades, un dia o un altra, a una zona a on elles s'han adaptat a les condicions climàtiques, al sol, a les possibilitats de les tècniques culturals, i sobretot a les necessitats.

El fet que alguns d'aquests varietats cultivades s'hagin mostrat poc sensibles als paràsits i a les malalties justifica el seu manteniment fins als nostres dies.

- Domèstica o no?

En algunes plantes es dona el problema de l'existència d'una frontera imprecisa entre domèstic i silvestre. Molts d'aquests vegetals tenen un nom local, sent objectes d'una utilització.

A les economies de subsistència, algunes poden jugar un paper econòmic i social important. Sovint són ecotipus que poden presentar un interès, tan genètic com etnobotànic.

Com és el cas de les nyames (*Helianthus tuberosum*) a on el tipus millorat es difícil de trobar

- Etnobotànica i cultius tradicionals

És sobretot al treball de camp que ensenyarà progressivament el que envolta aquesta noció de varietat cultivada tradicionals o locals.

Els varietats cultivades locals són coneguts o reconeguts pels seus caràcters específics. El més sovint es que estiguin designats per una denominació local: **el nom popular o vernacle**, encara que es pot donar el cas d'alguns d'ells que no estiguin anomenats.

Les varietats tradicionals posseeixen la facultat d'adaptar-se a cert tipus de sòl, a altituds diverses i a climes determinats. Estan integrades del tot als sistemes agrícoles agraris tradicionals, i son objecte de pràctiques agrícoles particulars. Tot això pot ser interpretat com un conjunt de relacions entre la planta cultivada i l'home, aquests lligams resulten de tota una sèrie d'interaccions entre.

- ✓ L'evolució biològica de la planta, hi compren la relació amb els hostes patògens
- ✓ La dinàmica agro-ecològica (tècniques culturals en relació al sòl, el clima, etc.)
- ✓ Els trets culturals de la societat implicada (costums, necessitats locals, etc.)

El varietat cultivada local perd tot el seu sentit si el separem del seu context global, ecològic i etnològic.

El camp de recerca en aquest camp es situa a dos nivells:

- ✓ El primer consisteix a ajuntar, mitjançant treballs documentals i sobre el terreny, un màxim d'informació i de mostres gràcies a una metodologia apropiada.
- ✓ El segon consisteix a triar, a partir de les dades obtingudes, els aspectes socials i culturals de la gestió de la flora cultivada, amb especial atenció a:
 - ✓ El sistema de difusió del material vegetal amb les conseqüències socials que implica: intercanvis, donacions, transmissió a la família, etc.
 - ✓ La justificació de l'elecció dels cultius: defectes, qualitats, interès del cultiu, passat i present.
 - ✓ La utilització alimentària: preparació, tractaments particulars, receptes
 - ✓ Sistemes de classificació i nomenclatures populars de les espècies i varietats
 - ✓ El lloc del cultiu a l'univers intel·lectual, simbòlic, social i econòmic local.
 - ✓ La transmissió dels coneixements i de les pràctiques.
 - ✓ Els mètodes culturals.

En relació amb aquestes dues vies de recerca (inventari dels varietats cultivades i aspectes etnològics), l'estudi dels criteris de selecció s'ha d'aprofundir. En el món rural, la selecció dels varietats cultivades plantes hortícoles s'ha fet en gran part per les possibilitats de servir i transformar els fruits. El fet de disposar d'espècies i varietats amb maduració esglaonada permetia el seu profit el temps més llarg possible; la fabricació de sidra era una manera de consumir el fruit d'una manera diferent tot disposant d'una beguda alcohòlica que no tenia cost.

Aquest factors eren importants en un context d'autosubsistència. Avui en dia els paràmetres de la conservació d'aliments han estat modificats.

També existeix el cas a on la identitat cultural es troba a l'origen d'una distinció varietal, i fins i tot un procés de selecció.

Les tècniques de selecció empíriques han estat fins ara molt poc estudiades. Per tant aquestes informacions etnobotàniques, poden ser essencials per a completar les dades genètiques de la creació, de la selecció i de la difusió de varietats cultivades a la societat. L'estructura genètica d'un vegetal cultivat s'explica molt millor si es coneix els seus orígens (per exemple d'on provenen de les llavors), la pressió de selecció que han patit (degut a les tècniques culturals), les poblacions amb les que ha pogut intercanviar gens.

Els factors socials reben dons una importància estratègica. Les causes de l'erosió genètica són sobretot d'ordre econòmic i tecnològic. Tot i així existeix també una forma de responsabilitat col·lectiva. Quins han estat, al llarg del temps, els papers respectius dels diversos agents socials (consumidors, productors, agrònoms, administració, etc.) ?

Així dons, l'estudi detallat dels varietats cultivades locals aporta informacions valuoses a les recerques sobre els processos de domesticació.

Aquí també es de vital importància, prendre en compte el saber fer dels coneixements relatius a la creació, propagació i manteniment en cultiu d'aquestes plantes.

La noció de varietat cultivada tradicional és molt carregada de sentit i representa un objecte d'estudis ric en promeses si s'associa a la biologia i l'antropologia. Un varietat cultivada que hagi estat creat, adaptat o utilitzat per un sol individu no té valor de contingut etnobotànic. El fet que sigui conegut, anomenat, mantingut, multiplicat i utilitzat en un sistema agrari i socio-econòmic particular li confereix tot el seu valor, i aquesta definició cultural li dona aquest estatut. El varietat cultivada és un producte cultural, i generalment no es reproduïx per si sol sinó que compta amb l'ajuda de l'home. La seva presència és la major part del temps, el resultat d'una acció humana que opera a través d'una tecnologia particular sobre un potencial mediambiental per a satisfer unes necessitats particulars. D'aquí l'extrema diversitat del material vegetal domèstic en relació amb la gran varietat dels medis ocupats per les societats agrícoles.

Per evitar qualsevol ambigüitat que no és l'objectiu de l'etnobotànic el promoure la reutilització dels varietats cultivades locals. La seva finalitat és essencialment estudiar els fets, els comportaments, les tècniques i interpretar-les.

Les prioritats

El grau d'urgència

Si bé la presència humana a les nostres contrades es coneguda des de la prehistòria, la pagesia, abans estesa per a tot el país, avui esta en clar retrocés.

El grau d'urgència és molt elevat ja que amb la pèrdua dels pagesos es perd també tota la informació cultural que va lligada. Es treballarà en una situació de límit, em que algunes varietats o espècies senceres hauran desaparegut.

Els pagesos que queden ja no cultiven les varietats de plantes hortícoles tradicionals, l'horitzó no és gaire clar, però encara hi ha molt de treball a realitzar.

Les conclusions de les "IV Jornades d'Agricultura de la Universitat Catalana d'estiu" dedicades al material vegetal autòcton en l'agricultura dels Països Catalans i del 2Congrés Mediterrani

sobre races locals i sabers populars” celebrat a França, són prou indicatives de l'estat actual de les varietats locals, i fa patent:

- La necessitat absoluta de preservació de la riquesa genètica autòctona vegetal i animal
- La urgència d'inventariar i recollir aquests materials emprant els mitjans adients
- Sensibilitzar les diverses institucions i el òrgans oficials perquè recolzin la necessària i urgent acció per dur a terme aquest propòsit.

Aglutinar els interessats en aquest tema i iniciar totes les tasques necessàries per preservar tot aquest material

Prioritat per espècies

En el cas dels plantes hortícoles, el grau d'urgència és molt elevat , per tractar-se d'un cultiu anuals o bianuals, encara que s'està a temps de trobar un bon nombre de varietats, potser algunes ja molt degenerades per una deficient conservació de la llavor.

A nivell comarcal pràcticament s'ha d'inventariar i recollir les “reliquies”. Per tant tot el que es trobi en un principi s'haurà de tenir en compte, ja que es parteix des de un nivell zero

Prioritat per zones

La prospecció es farà de preferència en els indrets relativament aïllats, ja que a priori és aquí que normalment podem tenir millors resultats per trobar les varietats cultivades locals i vells.

Els llocs a on el progrés agrícola i les transformacions que indueix no hagin modificat en excés la organització social. Generalment són les zones dites marginals, la seva localització correspon a les de l'agricultura desfavorida.

Generalment aquestes zones corresponen a les zones de muntanya, serà aquí a on els coneixements i les pràctiques locals relatives a aquest patrimoni hi són més present que a la resta del territori.

De totes maneres no s'ha de menysprear les planes ja que es poden fer troballes interessants, ja sigui a casa d'aficionats, hortolans o viveristes.

La prospecció

Estratègia

La prospecció i la recollida de material, si be són indisociables, no es tractaran de forma simultània. Aquestes dues fases es tractaran de forma separada.

En aquest punt es tractarà de els mètodes d'enquesta.

Caldria dir, però, que no existeix un mètode estàndard per enquestar. Moltes variables i imponderables entren en joc.

Les enquestes per correspondència donen molt pocs resultats, ja que aquest mètode gairebé no entra en el món agrícola i encara menys a la gent gran que són els posseïdors de les informacions. És aquí a on es troben les pistes més interessants.

El millor procediment és omplir la fitxa per l'enquestador en companyia de l'informador. Cal incidir fortament en el treball de camp.

La prospecció és molt diferent que una excursió botànica; es tracta de recollir la diversitat màxima fent una recopilació dels coneixements locals. Aquesta noció de diversitat, és capital en el que concerneix als recursos genètics. Però també ho es per altres paràmetres ja que existeix a tots els nivells. Els aspectes humans, etnològics, no s'escapen, encara que molt sovint les situacions trobades representen cadascuna una situació particular tant com les variables siguin nombroses.

Quan es tracta de l'organització de les prospeccions, de escollir els informadors i de la relació amb ells, de les estructures dels sistemes d'abastament i de la circulació de llavors, o també dels recursos documentals, els passos a seguir sempre s'hauran d'adaptar en funció de les circumstàncies.

La prospecció de les varietats locals constitueixen una expedició en el propi sentit de la paraula.

S'adoptarà el mètode de prospecció d'enquesta completa per una zona restringida en comptes d'altres mètodes mes feixucs i no tant eficaços com les quadrícules.

El coneixement de la zona a prospectar facilita molt el treball. En cas contrari, es ben útil incorpora una persona del país encara que sigui només per presentar als informadors, ja que es el primer contacte el més difícil a fer. De totes maneres una segona visita és sovint molt més enriquidora ja que ha hagut temps per part de l'informador per a reflexionar a les preguntes i ajuntar els records.

Generalment, l'acollida és excel·lent. Es tracta d'una qüestió que aixeca interès, en particular a les cases dels interlocutors de edat avançada.

El millor equip és el format per dues persones, un dels enquestadors pregunta i l'altre pren notes.

Moltes vegades les enquestes no donen els resultats esperats, i trobar un varietat cultivada un, dos o més dies, necessitar un cert nombre d'entrevistes amb diverses persones i recorre nombrosos quilometres.

Els períodes favorables

Els períodes favorables poden ser un alguns casos curts. Un màxim de desplaçaments s'han de fer amb un mínim de temps. Encara que fa falta que els agricultors, si estan en una estació de treball, tinguin alguns instants per l'enquestador.

D'una manera general, és útil passar un primer cop a l'hivern quan la gent té temps de parlar. Es aleshores quan s'ha de fer el contacte. La segona passada s'ha de fer a la primavera per a observar els arbres en vegetació, i una tercera visita per, una vegada identificat els subjectes interessants, prendre la fusta per a empeltar (estiu per l'empelt d'ull i l'hivern pel d'agulla)

Així dons cal esglaonar les fases (contactes, observacions, recollida) i pel fruits caldrà tenir-los a la ma.

Els indrets propicis

Generalment, els millors resultats els obtindrem als indrets més allunyats. Es un principi de base molt simple i evident, però que generalment assegura una relativa eficàcia.

Em aquestes zones, les explotacions agrícoles presenten sovint varis punts d'interès ja que elles posseeixen un fruiterar, una horta i ... un graner.

Malauradament els mercats avui en dia són poc rics per a realitzar prospeccions, però no es cap raó per oblidar aquests llocs, alguna troballa inesperada es pot fer. Però el que interessa és que es un lloc privilegiat per a fer contactes i a on es poden prendre adreces.

En quant a les comercials agrícoles, viveristes, horticultors o tanmateix els hortolans locals, son ben estranys els que ens poden subministrar varietats antigues “del país”.

La comercialització de les plantes d'aquest tipus de material pels circuits normals presenten problemes. El primer és que moltes d'aquestes plantes no son multiplicades per que no hi ha una demanda suficientment elevada, aquest problema es menor per els petits viveristes que han conservat una clientela local. La segona raó es que la reglamentació no autoritza la venta de llavors o plantes de varietats cultivades que no estiguin inscrites al catàleg oficial: així dons teòricament hi ha una infracció a la llei per part d'aquells que les comercialitzen.

No es deixarà de banda cap pista tenint en compte els diferents tipus d'informadors.

Els informadors

Moltes vegades quan arribem a una granja o a un poble i demanem si encara hi ha varietats tradicionals de plantes cultivades, la resposta es generalment unànime. “ ah, ja fa molt de temps que no queda res de tot això”, no cal descoratjar-se per aquest tipus de resposta, encara que sigui en part veritat.

En primer lloc, és indispensable explicar-se be que es el que es busca i el perquè. Son les varietats velles (evitar tradicionals que és molt ambigu i especificar que son varietats i no arbres vells) que no es troben al comerç. Això elimina ja gran part de varietats que sinó serien presentades. S'ha de ser prudent quan aborden la noció de “local” en companyia de la gent del país. El sentit d'aquest qualificatiu és imprecís per a molts i necessita una explicació prèvia.

S'ha d'explicar el perquè i el com d'aquest tipus d'acció és una part del treball d'enquesta. Quant millor siguin els missatges compresos millor serà la relació. No es tracta només d'una informació que hem d'extreure sinó d'una forma d'intercanvi. Cal també aportar alguna cosa a la gent i no d'acontentar-se en dictar una llista de preguntes.

La primera reacció és molt sovint d'aquest tipus: “Però perquè buscar aquestes varietats s n'hi ha de noves de molt bona qualitat?”

La segona pot ser: “ Vosaltres en sabeu més que nosaltres de tot això. No s'aprendrà res de aquest camp. Les nostres varietats han prescrit, avui no estan disponibles”.

De cara a aquest tipus d'actitud, s'ha de saber respondre i trobar una resposta. S'ha d'explicar a aquestes persones com son d'importants els seus coneixements, les seves pràctiques i el seu patrimoni vegetal tradicional.

La arribada a lloc de l'enquesta amb un bloc de notes a la mà, amb una gravadora a l'altra i la màquina de fotografiar en bandolera és una manera d'entrar creant distància. Però aquestes eines son d'una gran utilitat. Cadascun d'aquestes eines s'han de treure en el moment oportú, després de demanar la autorització. La gravadora s'ha de treure quan ja s'ha establert de forma ferma el contacte.

És molt útil, i recomanable, el reconèixer als diferents estats de vegetació totes les plantes cultivades. I no només pel bon desenvolupament de l'enquesta, sinó que una competència esdevé moltes vegades molt útil.

Com saber a on es troba l'informador bo? Moltes vegades ens condueix cap a l'erudit del poble, per què coneix be "totes aquestes coses del passat". Però a la realitat, i sense posar en dubte la validesa d'aquests coneixements, serà més profitós anar a cases d'agricultors " que viuen com fa 50 anys i que en un principi no pot dir res interessant" es moltes vegades aquest tipus de persones que encara posseeixen alguna cosa.

La evidència de la informació no és a vegades fàcil. Si la primera resposta és evasiva o negativa, s'haurà de estrènyer la pregunta.

No es demanen una llista de varietats velles que s'arriba a un resultat, en funció de la personalitat de la gent, la tàctica a adoptar serà diferent.

Les fitxes proposades poden constituir una trama per a les entrevistes amb els informadors.

Un últim punt respecte als informadors és el paper que juguen les dones, moltes vegades estan en un segon terme i es una llàstima ja que elles posseeixen uns coneixements que son importants recollir.

Nomenclatura, classificació i determinació

Nomenclatura i determinació són dos termes que és difícil de separar. La sinonímia ve a complicar-ho.

La nomenclatura per si sola posa problemes, però la classificació es tracta aquí d'un altre domini. Classificació popular i científica són moltes vegades diferents ja que els criteris també ho son. Serà útil en el treball de camp, veure la manera en que la gent fa les "agrupacions".

Nomenclatura i sinonímies

Existeix moltes vegades una multitud de sinonímies varietals que la dispersió de les plantes cultivades a engendrat. El factor més important pera la creació de sinonímies és segurament el canvi d'agrosistema associat al canvi d'un sistema cultural un altre.

La construcció dels sistemes populars de denominació de les plantes cultivades es extremadament complexa i canviant.

A la mesura que els noms són concebuts en un context social i cultural particular, es normal, que varien d'una societat a una altra. Per comprendre millor la manera que han estat elaborats, es desitjable remuntar-se a l'origen i a la introducció del varietat cultivada, però això és molt difícil. ¿El no ha estat tramés oralment? Per qui?

El fet de les sinonímies afecta sobretot a les varietat amb un ampli ventall d'adaptació, que han circulat molt i que sovint han estat rebatejades localment. A les varietats mes locals n afecta tant .

Les deformacions son moltes vegades acumulades durant generacions (per transmissió oral generalment), fins al punt de canviar completament el nom de l'original.

Als plantes hortícoles hi ha la necessitat de utilitzar denominacions locals distintives, evocant per exemple la forma de l'arbre, del fruit, l'època de maduració, sovint associada a una festa coneguda (Sant Joan, Sant Miquel), el nom de l'indret. I a vegades no hi ha un nom local precís.

Determinació

La determinació d'una planta consisteix a buscar quin és el seu nom. Fa falta que hagi estat publicat, i que estigui acompanyat d'una descripció o diagnosi. Molts dels varietats cultivades locals no han estat mai descrits, la recerca per determinar-los no té sentit, i encara menys quan el nom recobreix una realitat més cultural que biològica (població molt heterodoxa, barreja de varietats, d'espècies, etc.). A vegades, les coses estan tant embrollades que pot haver-hi la substitució d'una varietat cultivada per un altra i mantenir el mateix nom.

No existeix sempre una correspondència entre el nom científic, basat sobre una "carta d'identitat genètica" i el no popular local, que es recolza sobre criteris diferents, moltes vegades culturals.

La denominació de les varietats cultivades no esdevindrà una prioritat absoluta a la prospecció.

En el cas dels plantes hortícoles les sinonímies acostumen a ser molt nombroses, es interessant intentar saber a que estan fent referència, ja que molt s noms diferents poden fer menció a una mateixa varietat i viceversa.

No hem d'oblidar que molts dels caràcters d'una planta poden fluctuar amb el medi i constitueixen una font potencial d'errors o almenys d'incertesa.

La menció d'un nom local o vernacle és ja important. Si la determinació no es pot fer sobre el terreny ja es farà mes tard, al conservatori o a l'avaluació.

En conjunt les determinacions amb l'ajuda de material bibliogràfic és poc segur.

A les fitxes poden haver-hi referències útils per eventuais determinacions, però caldrà esperar a complements descriptius. És de més interès fer una bona descripció que una difícil o incerta determinació.

3. Fitxa

Les fitxes proposades estan destinades tant a ser utilitzades a la fase de prospecció com de recollida de mostres. Les anotacions anotades en aquestes fases hauran de ser considerades com a preliminars.

Cada fitxa esta formada per:

- 1.- Identificació del varietat cultivada
- 2.- Informacions etnobotàniques
- 3.- Dades biològiques i agronòmiques que eventualment es podran recollir

Es tracta de fitxes simples a omplir. Concebudes per a enquestadors i no d'especialistes. Excepte l'apartat de consideracions etnobotàniques, s'han pres els principals criteris reconeguts pel Consell Internacional dels Recursos Fitogenètics (CIRP).

Aquestes fitxes reagrupen, en un mínim de passatges, les informacions mínimes útils en el quadre d'una operació de prospecció:

- per la classificació de les mostres introduïdes al conservatori
- per l'exploració de les dades etnobotàniques i l'obertura eventual de vies de recerca
- per a donar algunes indicacions descriptives elementals

On la varietat cultivada ha desaparegut totalment, hi haurà l'esforç d'omplir la fitxa amb el límit de les informacions accessibles. Aquestes dades doblement son útils: per una banda mai s'ha de perdre l'esperança de retrobar un varietat cultivada que es donava per desaparegut i d'altra banda en el cas que hagi desaparegut tindrà un valor documental.

Identificació de la mostra

La fitxa d'identificació permet enquadrar un varietat cultivada trobat. Les informacions que conté son indispensables per tot material recollit e introduït en un conservatori. Per tant totes les rubriques han de ser omplertes amb la major precisió possible..

A cada mostra correspon un sol i únic número, si la mostra es eliminada el seu número no serà reutilitzat.

El nom llatí de la planta no figura en aquesta fitxa ja que pot ser una font de confusió. El nom local constitueix una informació important

1. IDENTIFICACIÓ DE LA MOSTRA

1.1. Número de la mostra

1.2. Nom de la planta conreada

1.3. Nom de la varietat: (nom local si existeix)

1.4. Identificació del prospector: Nom i cognoms:

Edat Localitat

Adreça completa

1.5. Identificació del propietari: Nom i cognoms:

Localitat Adreça:

1.1. Data de recollida d'informació: (dia, mes, any)

1.2. Lloc de recollida: Comarca:

Província: Localitat

Paratge/partida terme: Altitud

1.3. Font (subratllar el terme més adient)

Hort, mercat, camp, graner o celler, col·lecció privada, altres

1.4. Forma: (subratllar el terme més adient)

Tubercle, arrel, llavor, fruit, planta sencera, empelt, esqueix, altres

Informacions etnobotàniques

Les dades etnobotàniques fan referència als coneixements i les practiques relatives als varietats cultivades: utilització de la planta, qualitats gustatives, mètodes culturals, etc. Però cal no oblidar uns aspectes particulars: les referències a la introducció del varietat cultivada, l'origen del seu nom local (moltes vegades difícils d'obtenir), les raons per mantenir el conreu o les causes de la seva desaparició son també indicacions precioses que ens ajudaran a comprendre la seva evolució

Les fitxes 1 i 2 reagrupen informacions que tan sols poden ser obtingudes al mateix lloc de la recollida. Si u no pot retornar a la zona de prospecció, tan per raons materials com financeres, es indispensable completar aquests dos documents per a que puguin ser utilitzables pels qui acolliran el material vegetal per la conservació i avaluació.

2. Informacions etnobotàniques

2.1. **Utilització de la planta:** (preciseu les parts emprades) Alimentària.
(preparació, transformació, receptes)

Altres: (farratgera, tèxtil, ornamental, medicinal, etc.)

2.2. **Qualitats:** Gustatives, sabor, textura o altres qualitats de l'aliment cru o cuit abans o després de la transformació)

- 2.3. **Per què la planta encara es conrea?** Si ha desaparegut, per què i quan es va abandonar el seu conreu)
- 2.4. **Quan temps fa que es conrea a l'indret?**
- 2.5. **Es coneix la seva procedència geogràfica?**
- 2.6. **Es conrea molt a la zona?**
- 2.7. **Origen de les llavors, plantes, empelts, etc.** Amics, veïns, parents, compra, intercanvi, fira, mercat, casa de llavor, cooperativa agrícola, viverista, etc.
- 2.8. **Destinació del producte després de la collita** (consum familiar, comercialització, on?, quan?, etc.)
- 2.9. **La planta és objecte de creences o usos de caràcter simbòlic: màgic, cerimonial, religiós.** (existeixen adagis, proverbis, dites, cançons, sants protectors, festes locals?)
- 2.10. **Altres informacions**

Les dades biològiques i agronòmiques

Sense ser molt llarga ni molt àrdua, la descripció d'un varietat cultivada necessita un mínim de precisió. Es tracta de posar en evidència els principals caràcters remarcables útils a les diagnòsis preliminars, l'objectiu dels quals es verificar després de les primeres observacions, si la mostra s'emparenta amb una varietat coneguda.

Com qualificar, per exemple, la forma d'un fruit o bé descriure els matisos dels seus colors? Molt sovint, es troben descripcions del tipus. "poma del país, mitjanament grossa, força bona, mes be rodona, groga i vermella". Aquestes indicacions pràcticament no tenen cap utilitat, ja que són molt vagues. Una bona descripció ha de respondre a un conjunt de "descriptors" que tenen com a finalitat donar un màxim de precisions en un quadre establert. No existeix un mètode universal que permeti descriure tan bé una figuera com una pomera

3. Dades agronòmiques

Plantes hortícoles

- 3.1. **Aspecte general de la planta en vegetació** (afegiu, si es possible una foto)

Característiques de la part consumida

Part que es consumeix (tubercle, bulb, llavor, tavella, fulla, tija, brot, etc.)

Forma: (afegiu dibuix o fotografia)

Color. (de l'epidermis, de la polpa, del fruit, de la grana, precisar la repartició)

Dimensions mitjanes. (Altura, amplada, diàmetre)

- 3.2. **Característiques agronòmiques i fisiològiques**

Precisar si la planta és anual, biennal o vivaç

Data de sembra

Època de floració i d'espigat o pujada de la grana

Època de recol·lecció (preciseu si es pot consumir en diversos estadis)

Època de maduració:

Època de recol·lecció per a la multiplicació

- 3.3. **Adaptació a les condicions del medi** (reacció al fred, la sequera, els sòls humits, calcaris... (preciseu la naturalesa del sòl del lloc de recol·lecció)

- 3.4. **Reacció als paràsits i a les malures.** Sensibilitat o resistència. Preciseu si es possible, el nom i els símptomes que presenten Indiqueu el tractament que convé donar i els mètodes locals practicats)

Fotografia de les mostres: elements de base

Sempre que sigui possible, es recomanable, efectuar tres preses de vista per mostra: vista en conjunt del conreu, planta sencera, part consumida. Val més doblar sistemàticament cada fotografia

Les flors, fruits i plantes de talla petita han de ser fotografiats d'aprop. Pel subjectes que presenten una certa grandària, si l'apresa de vista ha de ser feta a un metre o menys, s'ha de jugar amb el diafragma. Es tracta d'obtenir una profunditat de camp suficient, la velocitat serà escollida amb conseqüència. Fer servir un tríode presenta un nombre d'avantatges:

- escollir una velocitat lenta i així tancar el diafragma i en conseqüència tenir més camp
- enquadrar millor el subjecte
- conservar la mateixa distància subjecte-objectiu per les preses de vista en sèrie, facilitant la comparació de talla

El fons pot ser un paper o tela no brillant de color neutre: blau cel, gris o beige.

A l'exterior, no fer mai preses amb llum solar directe, les ombres son nefastes.

Des que els fruits son arrencats de l'arbre, es pot fer fotografies en millors condicions. El flash electrònic es de gran ajuda, a l'interior com a l'exterior.

Cada fotografia contindrà una referència de dimensió: una repleta graduada pels òrgans, una persona per l'arbre, etc.

Pels fruits recol·lectats, s'aconsella disposar les mostres per fotografiar sobre un reixat de 1 cm², instal·lat en un quadre de 0'8 per 0'8 m. Sota aquest quadre s'instal·la un fons blau cel. Amb la finalitat d'obtenir referències precises, la fotografia s'ha de prendre a la vertical. Es prendrà:

- una vista per sobre, costat pedunculat i costat ull pels fruits de llavor
- una vista de $\frac{3}{4}$, costat pedunculat
- una vista del tall transversal (peduncle-ull pels fruits de llavor)
- una vista del tall longitudinal

Si es vol prendre fotografies del fruit a l'arbre es millor ser dues persones, una per prendre la vista i l'altra per aclarir. Per evitar les zones d'ombra sobre el subjecte, cal reflectir la llum solar cap sobre el fruit. S'utilitza una placa de poliestirè o una fulla de color blanc.

La referència de cada fotografia s'anota al bloc de notes a on es menciona el número de la mostra, el nom de la varietat i eventualment alguns detalls, amb la finalitat de evitar confusions posteriors. A la recepció del treballs fotogràfics, aquestes dades son traslladades a les diapositives.